

- psychiatry and narcology in Ukraine]. *Ukrayins'ky'j visny'k psy'xonevrologiyi*. 25(1), pp. 10–18 (in Ukrainian).
70. Vorob'ev, V. P., Sy'nel'ny'kov, R. D. (1946). Atlas anatomy'y' cheloveka [Atlas of human anatomy]. – Moskva: Medgy'z. T. 1–5 (in Russian).
71. Vovk, O. I. (2015). Pavlo Ivanovy'ch Kovalevs'ky'j – vy'znachny'j vitchy'znyany'j psy'xiatr, profesor Xarkivs'kogo universy'tetu (Do 165-richchya z dnya narodzhennya). [Pavlo Ivanovych Kovalevsky – a prominent domestic psychiatrist, professor at Kharkiv University (To the 165th anniversary of his birth)]. *Psy'xiatriya, nevrologiya ta medy'chna psy'xologiya*, 2 (2), pp. 135–139 (in Ukrainian).
72. Vy'shnyakova, G. L. (2006). Akademik V. P. Vorobjov – zasnovny'k xarkivs'koyi anatomichnoyi shkoly' [Academician V. P. Vorobyov is the founder of the Kharkiv Anatomical School]. *Naukovi zapysky' Vinny'cz'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy'tetu imeni M. Kocubyns'kogo. Vy'p. XI. Seriya: Istoriya: zbirny'k naukovy'x prac'.* Vinny'cya, pp. 359–364 (in Ukrainian).
73. Yacenko, I. V., Pry'xod'ko, T. M., Golovok, N. P. (2017). Suchasny'j poglyad na tvorchu spadshhy'nu xarkivs'kogo vchenogo V. Ya. Dany'levs'kogo [A fortunate glance at the creative work of the decline of V. Ya. Danilevsky]. *Gileya: naukovy'j visny'k*. 9, pp. 93–96 (in Ukrainian).
74. Yuriy Yuriyovy'ch Vorony'j – pioner vitchy'znyanoyi transplantologiyi: statti, dokumenty', fotografiyi [Yuriy Yuriyovych Voronyi – a pioneer of domestic transplantology: articles, documents, photos] / V. M. Lisovy'j, Zh. M. Perceva, D. P. Percev, G. V. Lisova, O. E. Staxovs'ky'j; pid zag. red. V. M. Lisovogo. – Kh.: KhNMU, 2011, 296 p. (in Ukrainian).
75. Zav'yalov, A. Y'., Orky'n, V. F. (2010). Nauchnyj vklad professora Y'. F. Zeleneva v razvy'ty'e otechestvennoj dermatology'y' y' venerology'y' (K 150-lety'yu so dnya rozhdenny'ya) [The scientific contribution of Professor I. F. Zelenev in the development of domestic dermatology and venereology (To the 150th anniversary of his birth)]. *Vestny'k dermatology'y' y' venerology'y'.* 4, pp. 90–94 (in Ukrainian).
76. Zhuchenko, P. G., Tarasyuk, V. I. (1995). Korotka istoriya rozvy'tku akusherstva i ginekologiyi v Ukrayini [A brief history of obstetrics and gynecology in Ukraine], *Akusherstvo*, pp. 5–11 (in Ukrainian).

Received 06.07.2021

Received in revised form 18.08.2021

Accepted 25.08.2021

DOI: 10.15421/272126

УДК 77(091)

О. Л. Храмова-Баранова, В. С. Зайцева

Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФОТОМИСТЕЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ

E-mail: Khramova74@ukr.net

ORCID: 0000–0002–3811–7701

E-mail: zvictorias13@ gmail.com

ORCID: 0000–0002–2244–7423

Анотація. Розкрито питання перспективи та розвитку мистецтва фотографії. В дослідженні розглянуто коротку історію виникнення фотографії, техніки та прийоми створення фотографії, її композиції, засоби графічної виразності та проаналізовано застосування цих прийомів з метою їх використання в дизайні. Мета дослідження полягає в необхідності популяризації техніки фотографії, застосування у графічному дизайні. Проаналізовано історіографію розвитку фотографії і встановлено, що над дослідженням розвитку мистецтва

фотографії працювали деякі науковці. Вагомий внесок у дослідження питань розвитку мистецтва фотографії у XIX ст. в Україні зробили такі фахівці як Жак і Шарль-Поль Гербсти, Альфред Федецький. Методологія дослідження базується на універсальних принципах – історичної та наукової об'єктивності, а також на широкому використанні порівняльних, системних методів. За період у півтора століття свого існування фотографія увійшла в наше повсякденне життя, стала його складовою, частиною соціальних проєктів, формуючи візуальну культуру, світогляд людини в період візуальної експансії. Фотографічна мова має певний ресурс виразності, який використовувався дизайнерами з початку розвитку фотографії. До нього належать такі засоби: фотомонтаж, фотографіка, фарбована фотографія, фотографія з накладенням графічних фільтрів і фотографія з використанням засобів естетичної виразності (пляма, лінія, форма, образ). Можна стверджувати, що мистецтво фотографії зазнало значних змін у порівнянні з часом його становлення. Митці продовжують пошуки нових перспективних засобів і методів для збагачення фотографії, тому сьогодні стає необхідністю популяризувати фотографічне мистецтво.

Ключові слова: фотографія, графічний дизайн, мистецтво, метод цианотипії, цифрова фотографія.

O. L. Khranova-Baranova, V. S. Zytseva

Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine

HISTORICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF PHOTO ART: FEATURES AND PROSPECTS

Abstract. The article reveals the issue of prospects and art photography. In the study, a short history of photography, techniques and techniques for creating photography, its compositions, graphical expressiveness means and analyzes the use of these techniques in order to use them in design, as well as to open the creative potential of the artist, designer-graphics. The purpose of the study is the need to popularize photography techniques, application in graphic design. The historiography of the development of photography is analyzed and it has been established that some scholars worked on the study of art. Significant contribution to the study of art photography in the nineteenth century. In Ukraine, such specialists were made as Jacques and Charles-Paul Herbst, Alfred Fedetsky. The methodology of research is based on universal principles – historical and scientific objectivity, as well as to the widespread use of comparative, systematic methods. For a period of one and a half century of its existence, photography entered our day-to-day life, became its component, part of social projects, forming a visual culture, human worldview in the period of visual expansion. Today, a photo is used in various artistic directions and is a means of expressiveness in design. Designers have long been working with a photo. In their creative practice, it is observed as the use of a material created by a specialist and a manual shooting. In the process of shooting, the designer can use a photo execution method and get an end close to the original idea. A photographic language has a certain expression resource used by designers since the beginning of the picture. It includes such means as: photomontage, photography, painted photography, photograph with graphic filters and photography for use of aesthetic expressiveness (spot, line, shape, image). The art of the modern photo consists of creative practices associated with the creation, editing, transformation and presentation of digital images as copyright. It can be argued that the art of photography suffered significant changes in comparison with the time of its formation. Ukrainian photo of the end of the XIX – early twentieth centuries. Became the golden age of photography technology, and photographic techniques give new bright creative solutions. The artists continue to search for new promising means and methods for enriching a photo, so today it becomes a need to promote photographic art.

Keywords: photo; graphic design, art, cyanotype method, Digital photo.

Вступ. До середини XX ст. у вивченні фотографії переважав мистецтвознавчий підхід, що звужував область інтересів дослідження до специфіки художніх практик, методів і жанрів, естетичних якостей окремих творів, біографій їх авторів, внаслідок чого існуючий на даний момент досвід вивчення теорії та історії фотографії виявляє прогалини в охопленні матеріалу і в його систематизації. Тим більше недостатньо уваги було приділено повсякденній фотографії, яка довгий час просто не входила в коло інтересів дослідників, сприймаючись як сукупність розрізнених, малоцікавих зображень.

У дослідженні, фотографія стає об'єктом наукового розгляду, оскільки має особливу важливість для вивчення процесів сучасної науки і культури. Проведено критичний аналіз традиції вивчення фотографії, розглянуто проблеми методології та термінології. За період у півтора століття свого існування фотографія увійшла в наше повсякденне життя, стала його складовою, частиною соціальних проєктів, формуючи візуальну культуру, світогляд людини в період візуальної експансії. Оскільки в більшості своїй повсякденна фотографія не має художньої цінності, а представлена на ній інформація цікава лише обмеженому колу глядачів, то для мистецтвознавчого дослідження такий матеріал непридатний через відсутність ознак винятковості. Безсумнівно, в історії фотографії були випадки, коли предметом вивчення і експонування ставали фотографії документального характеру, специфічного або особистого змісту, проте приводом до цього часто були художня або історична значимість зображень, а підсумком ставала їх легітимація мистецтвознавцями [5; 6].

Мета дослідження полягає в необхідності популяризації фотографічного мистецтва, використання фотографії як засобу графічного дизайну. **Предмет дослідження** – відтворення історії становлення і розвитку фотографічного мистецтва. Актуальність дослідження полягає у визначенні перспектив розвитку фотомистецтва в Україні, тому необхідно ґрунтовно проаналізувати становлення фотографії та її вплив на інновації в мистецтві та дизайні. Сьогодні фотографія використовується в різних мистецьких напрямках і є засобом виразності у графічному дизайні. Мистецтво сучасної фотографії складається з творчих практик, пов'язаних зі створенням, редагуванням, трансформацією і поданням цифрових зображень як авторських творів. Досліджено історіографію проблематики і доведено, що над питаннями становлення і розвитку фотографії у візуальному мистецтві працювала невелика кількість науковців. Вагомий внесок у розвиток мистецтва фотографії в Україні зробили такі фахівці як Жак і Шарль-Поль Гербсти, Альфред Федецький тощо.

Методологія дослідження базується на універсальних принципах історичної та наукової об'єктивності, а також на широкому використанні порівняльних, системних методів. Порівняльно-історичний метод дав можливість провести дослідження фотомистецтва в Україні і ґрунтовно дослідити та проаналізувати становлення фотографії. Мистецтво сучасної фотографії складається з творчих практик, пов'язаних зі створенням, редагуванням, трансформацією і поданням зображень як авторських творів.

Основний матеріал і результати. Творчій фотографії присвячена низка книг відомого фахівця С. Морозова, в якій розглядаються основні чинники виразності фотографії. У цій праці висвітлюються засоби художньої виразності фотографії і їх значення в мистецтві та дизайні. Тема фотомистецтва розглядається в статті А. Черневич «З історії графічного дизайну», де міститься узагальнення досвіду використання художниками-графіками фотографії та її графічних інтерпретацій, а також досліджується документальна функція фотозображення. А. Черневич визначила, що специфіка використання фотографії в дизайні полягає в тому, що фотограф йде одним шляхом, а дизайнер іншим [12; 15]. Свої думки з приводу окресленого кола питань висловлює О. Лаврент'єв у дослідженні «Родченко і фотосерії», де особливо детально висвітлюється можливість фотографії передавати події та історії, на чому базується її виняткове значення в художній мові. Філософське осягнення фотографії в більшості досліджень обмежене постулатами, про намагання таким чином зупинити мить, що іноді нам вдається. Мабуть, найменш науково і найбільш об'єктивно для сучасного розуміння міфу висловився Ф. Кессіді, що міф – це чуттєвий образ і уявлення, своєрідне світовідчуття, а не світорозуміння, який не підвладний розуму. Зазначимо, що всі теорії вказують на надсвідоме уявлення людини про навколишній світ, що знаходимо у фотографії. Наприклад, саме фотографія сьогодні конструє образ ідеальної людини, родини, міста. Можна було б вважати фотографування психологічною терапією, як казкотерапію, яка залишається в межах окремих практик. Фотографування є повсюдним і не усвідомлюється як психологічна практика, на відміну від штучних інструментів.

Швидше за все, ми маємо справу з природним способом рефлексії, міфологізування і самопізнання.

З позиції мистецтвознавця, фотографія не могла зайняти гідне місце в пантеоні високих мистецтв, оскільки представляла собою реальне відображення дійсності, до того ж вироблене технічними можливостями апарата, а не рукою людини. Однак завдяки цьому факту фотографія стала об'єктом дослідження технократичного підходу, який за допомогою аналізу операційних можливостей фотографічної техніки дозволив виявити кордони і способи виробництва фотографії: монтаж, ракурс, експонування, кут огляду, фокусна відстань, світлосила тощо.

Фотографія, розвиваючись під впливом нових досягнень у хімії, фізиці, оптиці, стала невід'ємною складовою історії науки й техніки. Фотографією називають зображення, електронне або отримане на певному матеріалі (папір). Наприклад, Георг Фабріціус (1516–1571) виявив хлорид срібла, що став основою виробництва фотопаперу. У 1727 р. лікар Йоган Шульц проводив дослідження з розчином азотнокислого срібла і крейди і за допомогою паперу одержував на поверхні рідини силуети. У 1802 р. Томас Верджвуд клав на папір, зволожений розчином азотнокислого срібла, листя рослин, а після витримки на сонці, вкрита листям частина паперу залишалася світлою, освітлена ж частина чорніла. Першою фотографією у світі вважається зображення, зроблене французьким винахідником Жозефом Нісефором Ньепсом у 1822 р., який металевий лист покрив тонким шаром асфальту і виставив навпроти вікна своєї кімнати. В результаті протаювання асфальту під світлом був отриманий знімок з видом з вікна. Наступний крок в історії фотографії відбувся в 1835 р., коли англійський учений Вільям Тальбот винайшов спосіб створення негативного фотознімка, який він назвав калотипією. Зображення з'являлося на папері, просоченому солями срібла. Це була фотографія решітчастого вікна будинку Тальбота [14].

Естетичною течією у фотографічному мистецтві кінця XIX – початку XX ст. став пікторіалізм (1889–1914), прихильники якого прагнули до картинного фотографічного зображення. Значне місце зайняла фотографічна продукція листівок, наприклад, у 1895 р. друкарня С. Кульженка випустила види Києва, а згодом з'явилися аналогічні листівки Одеси, Полтави, Чернівців та інших міст. У 1895–1897 рр. було відкрито фотографічні курси в Києві, Львові та Одесі. Розвиток світової фотографії у 1880 р. привів до розквіту фотоаматорства. Наприклад, М. Петров був головним ідеологом української фотографії 1906–1916 рр., і Н. Розенблюм, автор фундаментальної історії фотографії (Нью-Йорк, 1984), вказувала, що М. Петров став художнім директором пікторіального журналу. Історія кольорової фотографії почалася ще на початку XX ст., але активне поширення цієї технології почалося тільки в 1930-х р. Сучасною ж фотографією називають кадри, зняті після 1970-х р. [1].

Першою жінкою-фотографом і авторкою першої книги, ілюстрованої фотографіями, стала англійський ботанік і фотограф Анна Аткінс. Було складно в той час на малюнках передати всі деталі водоростей, тому дослідниця почала використовувати метод ціанотипії, що дозволяє залишати відбитки рослин. Ціанотипія – метод, коли папір просочувався сумішшю цитрату заліза-амонію і фероціаніду калію [7]. Така суміш є чутливою до ультрафіолетового світла. Роботи створювалися за допомогою фотографічного паперу, який притискався покривним склом і висвітлювався паралельним пучком світла, тому на фотопапері формувалася тінь від об'єкта і давала блакитне зображення. А. Аткінс не використовувала камеру, а викладала рослини на папір, тому її роботи часто називають не фотографіями, а фотограмами.

У 1840–1880 рр. проходить період становлення фотомистецтва в Україні. В цей період використовували портативні фотоапарати і стрімко розвивалося їх промислове виробництво. В 1840-х рр. в Україну почали приїздити іноземні фотографи, учасники щорічних міжнародних Київських ярмарок, наприклад, французи Жак і Шарль-Поль Гербсти. У 1860–1890-х рр. відкрилися професійні фотостудії в Одесі, Харкові, Полтаві. Одним з найвідоміших фотографів в Україні був Альфред Федецький (1857–1902), випускник Фотографічного інституту Віденської академії мистецтв, який працював

у Києві у фотоательє В. Висоцького [11]. Сьогодні велика колекція фотознімків харківської майстерні А. Федецького зберігається у фондах історико-культурного комплексу «Замок Радомисль». В Україні в Києві діє Національна спілка фотохудожників України (НСФХУ), яка була заснована у грудні 1989 р. [10].

Для дизайнера знімок являє собою один із засобів виразності, якими він володіє, і якщо це необхідно, може адаптувати фотозображення до дизайнерського твору. Фотографічна мова має ресурс виразності, який використовує дизайнер з початку розвитку фотографії. До нього належать такі засоби: фотомонтаж, фарбована фотографія, накладення графічних фільтрів і фотографія з використанням засобів виразності (пляма, лінія, образ) тощо [2]. Новітня історія фотографії почалася разом з появою цифрової фотографії, коли технологія роботи з цим продуктом стала доступною. Дослідження фотографії кінця ХХ – початку ХХІ століття піднімають такі теми, як форми побуту і функції приватної, сімейної, аматорської фотографії (А. Д. Коулмен, С. Льюрі), специфіка фотографії в епоху цифрових технологій (Л. Манович), використання фотографії з метою пропаганди (В. Мітчелл), специфіка фотографічного архіву (А. Секула) [3]. В поле зору дослідників потрапляють такі напрями, як судова, наукова, аматорська, еротична, рекламна фотографія тощо. Як інструмент наукового пізнання, фотографія довгий час залишалася незатребуваною, оскільки в період панування в соціальних науках позитивізму фотографія була визнана недосконалою в якості джерела інформації через випадковості, неможливості стандартизації знімків. Можна визначити основні підходи до створення фотографії, що виникли в ХХ–ХХІ ст., а саме: міждисциплінарна рефлексія фотографії як явища соціального і культурного життя (С. Зонтаг, П. Бурдьє) [4]; фотографія як об'єкт візуальної антропології представлена (М. Болл, Г. Сміт, В. Круткін, П. Романов, Є. Ярська-Смирнова); фотографія як інструмент для пізнання суспільства (Г. Беккер, Д. Четвуд); фотографія як об'єкт візуальної соціології (Д. Харпер); семіотичний підхід до фотографії (Дж. Роуз, М. Болл, Ф. Сміт) [5; 6].

Основою фотографії залишається композиція. Елементи, від яких залежить композиція – поставлена перед фотографом мета зняти конкретний об'єкт чи кілька об'єктів, щоб глядач одразу зрозумів, заради чого робився знімок. Композицією у фотографії називають розташування об'єктів зйомки відносно один одного та меж кадру і вона є основним виразним засобом фотографії. Зображення на фотографії легко сприймається людським оком та виглядає натуральним завдяки правилу «золотого перетину», яке також називають «ідеальною пропорцією» [8]. Це правило використовували практично в усіх основних формах мистецтва (архітектурі, скульптурі, живописі тощо). Серед світових класиків фотографії, що використовували у своїх роботах правило «золотого перетину», варто згадати Себастьяна Сальгадо – одного із відомих фотожурналістів у світі. Фотографії С. Сальгадо вражають своєю реальністю та чітким передаванням настрою. Роботи є прикрасою багатьох відомих музеїв та приватних колекцій світу. Ман Рей – справжній художник, що малював свої картини через об'єкти фотоапарата [4]. Роботи цього митця передавали індивідуальний внутрішній стан людини та при цьому залишалися впізнавані в інноваційній манері Рея. Він застосовував прозорі і непрозорі предмети, рухомі та нерухомі джерела світла. Ці тіньові знімки він називав «ореограмами» і захоплювався зображеннями, отриманими таким парадоксальним способом.

Мистецтво фотографії цінне насамперед своєю неповторністю. Фундамент, на якому будується основа фотографії – сюжет, композиція і техніка зйомки. Однією з перших спроб застосування фотографії в рекламі (1825 р.) було виготовлення фотоспособом візитівок німецького фотографа. На жаль, через погану техніку фіксації фотозображень того часу жодна з карток не збереглася [13]. В подальшому фотографи різних країн часто вдавалися до подібного роду реклами. Для використання проєктування рекламних фотографічних, а іноді – декоративно графічних систем у комунікативних процесах, необхідно розуміти конкретні форми їх становлення і видозміни в часі. Особливе значення в аналізі цих процесів має вивчення історії американського і європейського дизайну, які відіграли виняткову роль у розвитку рекламного графічного дизайну.

Одним із перших рекламних плакатів, в якому була включена фотографія, вважається плакат, що повідомляє про винагороду в 100 тисяч доларів за інформацію про вбивць президента США Абраама Лінкольна. Кожен плакат містить три невеликі вклеєні фотографії передбачуваних вбивць [9].

Сучасний дизайнер повинен вміти використовувати можливості фотографії для створення якісної реклами, а також володіти прийомами контролю психологічних процесів людини, які впливають на емоції і рішення глядача. Синтез фотографіки і рекламної психології дає можливість створювати дієвий дизайн, тому у пошуках ефективних методів впливу на покупця активно використовується прийом образно-візуального пресингу. Останнім часом реклама в більшості випадків намагається показувати і продавати не сам продукт або послугу, а почуття, відносини між людьми і спосіб життя.

Висновки. Досліджено еволюцію розвитку фотографії та визначено періоди становлення і розвитку цього процесу, які позначалися такими етапами: поява камери обскури; нові способи перенесення відбитка на матеріал; поява кольорової фотографії; скорочення витримки, додаткова техніка та обробка фото (фотошоп); цифрова фотографія. При вивченні проблематики, було визначено, що питання ролі фотографії в дизайні плаката потребують подальшого вивчення і опрацювання. Теоретичні розробки за темою здебільшого належать європейським та вітчизняним дослідникам, написана досить невелика кількість праць, які, в основному, аналізують вже існуючі матеріали. Слід зазначити, що фотографія для реклами часто апелює до символіки кольору, містить у собі безліч нюансних психологічних аспектів, які слід враховувати при її плануванні і проектуванні. Важливо врахувати масштаб, місце розміщення, вплив кольору і виразність композиції знімка. Рекламна фотографія стає все більше схожою на художню, зображення поступово витісняють знак бренду і в той же час привертають увагу до нього.

У створенні реклами відомих товарних знаків найчастіше беруть участь не тільки відомі фотографи, дизайнери, але і знамениті особистості. У цьому випадку важливо не стільки довіряти знаменитості, скільки усвідомлювати те, що фірма може дозволити собі таку дорогу, якісну рекламу, а значить, вона є успішною. Можна стверджувати, що мистецтво фотографії зазнало значних змін у порівнянні з часом його становлення. Українська фотографія кінця XIX – початку XX ст. стала золотим віком розвитку фотомистецтва, а фотографічні техніки дають нові яскраві творчі рішення. Сучасні митці продовжують пошуки нових перспективних засобів і методів для збагачення мистецтва фотографії, тому сьогодні стає необхідністю популяризувати фотографічне мистецтво і використовувати фотографію як засіб графічного дизайну.

REFERENCES

1. *Allan Sekula* (2016). *Photography Against the Grain: Essays and Photo Works 1973–1983*. Londres: Mack, 259 p.
2. *Arnhejm, R.* (1994). *O prirode fotografii. Novye ocherki po psihologii iskusstva* [About the nature of photography. New Escassions on Psychology of Island]. V. P. Shestakov (Ed.). Moscow: Prometej, 168 p. (in Russian).
3. *Belen'kij, A.* (2011). *Cifrovaja fotografija. Shkola masterstva*. [Digital photography. School of Masters]. SPb.: Sankt-Peterburg, 136 p. (in Russian).
4. *Beljakov, Z. S.* (2009). *Koncepcii fotografii v zapadnoj filosofii XX st.: problema tematizacii* [Concepts of photography in Western philosophy XX p.: Theme problem]. Tomsk: Tomskij politeh. un-t, 19 p. (in Russian).
5. *Ben'jamin, Val'ter* (1996). *Kratkaja istorija fotografii* [Brief history of photos]. Moscow: Medium, 168 p. (in Russian)
6. *Gur'eva, M. M.* (2009). *Povsednevnaja fotografija v sovremennom kul'turnom kontekste* [Casual photography in modern cultural context]. (Candidate's thesis). SPb.: Sankt-Peterburg, 167 p. (in Russian).
7. *Dy'zajn: Slovny'k-dovidny'k* [Design: Dictionary-Directory]. (2010), Kiev: Feniks, 384 p. (in Ukrainian).

8. *Dyko, L. P.* (1988). *Osnovy kompozicii v fotografii* [Fundamentals of the composition in the photo]. Uchebno-populjarnoe izdanie. Moscow: Vysshaja shkola, 176 p. (in Russian).
10. *Larionova, N. S.* (2006). *Vizual'nost' vosprijatija v sovremennoj kul'ture* [The visuality of perception in modern culture]. *Visual aspects of culture: Sb. nauch. st.* Izhevsk: GOUVPO «Udmurtskij gosudarstvennyj universitet», pp. 20–29 (in Russian).
11. *Levashov, V.* (2002). *Fotovek. Kratkaja istorija fotografii za 100 let* [Photo show. Brief history of photos for 100 years]. N. Novgorod: KARIATIDA, 126 p. (in Russian).
12. *My'slavsky'j, V. N.* (2010). *Al'fred Fedecz'ky'j poet fotografii* [Alfred Fedetsky Poet Photos]. Xar'kov: Faktor, 216 p. (in Ukrainian).
13. *Morozov, S. A.* (1986). *Tvorcheskaja fotografija* [Creative photography]. Moscow: Planeta, 418 p. (in Russian).
14. *Petrovskaja, E.* (2003). *Antifotografija* [Antifotography]. Moscow: Tri kvadrata, 112 p. (in Russian).
15. *Savchuk, V.* (2005). *Filosofija fotografii* [Philosophy Photos]. SPb: Sankt-Peterburgskogo universiteta, 256 p. (in Russian).
16. *Chernevich, E. V.* (1997). *Russkij graficheskij dizajn. 1880–1917.* [Russian graphic design. 1880–1917]. Moscow: Vneshsigma, 160 p. (in Russian).

Received 11.08.2021

Received in revised form 12.09.2021

Accepted 30.09.2021